

А. ПАВЛИШИНА

PAVLYSHYNA A.

*аспірант, Академія адвокатури України**(Науковий керівник – професор В. А. Колесник)***ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ Й МЕТОДИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ДЛЯ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ В СФЕРІ НАРКОБІЗНЕСУ****TECHNICAL AND FORENSIC TOOLS AND TECHNIQUES USED TO COLLECT EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS CONCERNING CRIMES IN THE FIELD OF DRUG TRAFFICKING**

*Тези доповіді на Науковій конференції аспірантів, молодих вчених і практиків
«Актуальні питання законодавчого й організаційного забезпечення здійснення правової допомоги в Україні»,
27 березня 2015 року, Київ, Академія адвокатури України*

Сучасні техніко-криміналістичні засоби й методи базуються на новітніх досягненнях не лише криміналістичної науки, а й неорганічної, органічної, квантової хімії, фізики, фізики твердого тіла, теплофізики, кристалографії, загальної і молекулярної біології, математики, інформатики й кібернетики, а також інших наук. Для забезпечення цих умов застосування криміналістичної техніки повинно ґрунтуватися на спеціально розроблених криміналістичних методиках і тактичних прийомах. До критеріїв правового регулювання використання криміналістичних засобів і методів з метою збирання й дослідження доказів в кримінальному провадженні слід віднести: законність; допустимість; наукову обґрунтованість; процесуальні гарантії від незаконного застосування; відповідність використання засобів криміналістики статусу учасників кримінального процесу, їх повноваженням; вказівку на мету й умови, а за необхідних випадків і на порядок застосування цих засобів у відповідних процесуальних документах, в яких зафіксовано отримані результати; належну оцінку результатів їх застосування суб'єктом доказування. Такі технічні засоби використовуються, як в кримінальній процесуальній, так і в оперативно-розшуковій діяльності і тому класифікація за підставами «суб'єкт застосування» та «сфера застосування» не має істотного практичного значення.

Таким чином, доказове значення можуть мати результати застосування як фізичних, так і хімічних засобів, як тих, що застосовані слідчим чи опера-

тивним співробітником, так і тих, що застосовані спеціалістом або експертом, як вузькоспеціалізованих, так і універсальних. Водночас, порушення процесуальної процедури застосування таких засобів нівелює і позбавляє доказового значення будь-які отримані за їх допомогою докази.

Аналіз стану використання науково-технічних засобів в діяльності органів досудового розслідування й оперативних підрозділів органів МВС, що здійснюють протидію незаконному обігу наркотиків, вказує на те, що за комплексом експлуатаційних і технічних вимог, які висувають до чисельних видів науково-технічних засобів для виявлення й діагностики наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, такі технічні засоби можна поділити на три основні групи.

До першої групи можна віднести стаціонарну апаратуру для проведення огляду багажу чи вантажів, принцип дії якої заснований на використанні різних видів проникаючих випромінювань. Ця апаратура призначена в основному для застосування в аеропортах, на митних терміналах і має своїм призначенням виявлення на контрабандних каналах наркотиків та інших заборонених до ввезення чи вивозу речовин. Зазвичай в приладах цього типу реалізовано один з сучасних варіантів компонентного локально-розподільного аналізу. Прикладами можуть бути рентгенівська апаратура, нейтронна томографія та ін. Важливим характеристиками цих приладів є геометрична й часова роздільна здатність, а також швидкість обробки аналітичної інформації в її загальному потоці.

Апаратура цієї групи частіше за все призначена для контролю крупно габаритних вантажів, для неї в істотно меншій мірі має важливість такий параметр як нижня межа виявлення наркотичних речовин.

До другої групи варто віднести стаціонарну апаратуру високочутливого й експресного аналізу та попередньої ідентифікації наркотичних препаратів, дія якої заснована на використанні сучасних фізико-хімічних методів – дрейф спектрометрії іонів, поверхневої іонізації, резонансного лазерного поглинання тощо. Призначенням цієї апаратури є розв'язання завдань компонентного і почасти структурного аналізу в комплекті з апаратурою першої групи, а також для розв'язання самостійних завдань за межами лабораторних умов. Найбільше важливими аналітичними характеристиками апаратури цього типу, відповідно до її функціонального призначення, є селективність (вибіркова дія), пропускна здатність та межа виявлення незначної кількості наркотичних речовин, що задовольняє вимозі надійного виявлення мікрокількостей і мікрослідів речовини на виявленому пакуванні, на руках перевізників тощо.

До третьої групи доцільно віднести імунохімічні та хімічні тести і діагностикуми, а також малогабаритні переносні прилади на їх основі, що призначені для індивідуального використання з метою виявлення й попередньої ідентифікації наркотичних речовин (препаратів) безпосередньо в умовах проведення слідчих (розшукових) дій. Хімічні діагностикуми характеризує достатня чутливість на рівні кольорових крапельних реакцій і застосовують їх в основному для попереднього встановлення природи наркотику в рослинній сировині, розчинах, мазах, таблетках. Застосування таких хімічних наборів дає змогу впевнено виявляти й ідентифікувати наркотики не лише у виявлених матеріалах, на руках, предметах одягу, автотранспортних засобах, на які наркотик міг потрапити під час прямого контакту, але й проводити негласну роботу з виявлення мікрокількостей наркотичних засобів на поверхнях різноманітних предметів, на які наркотики міг потрапити побічним шляхом, в результаті перенесення під час контакту з руками, у відбитках пальців рук осіб, що викликають зацікавленість правоохоронного органу.

Виявлення наркотичних засобів, сильнодіючих речовин та їх прекурсорів здійснюють різними способами, зокрема, візуально, органолептично (за запахом), за допомогою спеціально навчених собак, із використанням портативних детекторів-аналізаторів речовин, експрес-тестів на окремі види наркотичних речовин.

Криміналістичні технічні засоби пошуку і виявлення наркотиків можуть бути пересувними (переносними) та стаціонарними. Підрозділи правоохоронних органів використовують чотири основних способи пошуку наркотиків: з використанням пристроїв, заснованих на механічному виявленні, на візуальному виявленні, застосуванні спеціальних пристроїв, що діють на основі ефекту проникаючого випромінювання, а також з використанням спеціально навчених собак. Окремим видом інструментальних засобів пошуку і виявлення наркотиків є так звані детектори запахів. В основу їхньої дії покладено хроматографічні методи поділу речовин на окремі компоненти та їх аналіз. Для перевірки великотоннажних багажів, в яких може перевозитися наркотична речовина і які доволі часто використовують для переміщення великих партій наркотиків, застосовують рентгенівські прилади, засновані на реєстрації зміни інтенсивності рентгенівського випромінювання після проходження крізь об'єкт перевірки. Такі установки можуть бути як стаціонарними, так і пересувними і мають можливість комп'ютерної обробки сигналу, що дає змогу оператору з високим рівнем вірогідності розпізнавати наркотики в різноманітних предметах.

Техніко-криміналістичні засоби виявлення наркотиків за межами лабораторних умов призначені для їх використання під час проведення слідчих (розшукових) дій з метою розв'язання окремих конкретних завдань, що висувають такі вимоги як висока продуктивність та швидкість отримання результатів за умови забезпечення високої чутливості. За таких вимог, пов'язаних зокрема й з особливостями діяльності слідчого або уповноважених співробітників оперативних підрозділів, які проводять за його дорученням чи дорученням прокурора негласні слідчі (розшукові) дії, загально визнані лабораторні методи експертного дослідження наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів виявляються малоефективними з

огляду на потребу тривалого часу для їх проведення, громіздкістю застосовуваного обладнання, особливих вимоги до негласного відбору і надання зразків для дослідження, а в окремих випадках – неможливістю дотримання вимог конспіративності процесуальної дії.

Перспективною щодо використання як в лабораторних умовах, так і під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій вважають розробку приладу газового хроматографа мас-спектрального аналізу «Навал». Цей прилад становить собою мас-спектрометр з подвійним фокусуванням, який обладнано декількома інтерфейсами для введення зразків, зокрема й газовим хроматографом, що дає змогу здійснювати експрес-дослідження газоподібних та рідких зразків на предмет виявлення в них наркотичних та вибухових речовин. Тривалість аналізу не перевищує 2-3 хвилин. При цьому формат, в якому записуються результати дослідження, дає змогу здійснювати обробку даних за допомогою спеціально розроблених комп'ютерних програм. Це дає змогу використовувати прилад для розпізнання невідомих речовин з використанням стандартних баз даних з мас-спектрометрії різноманітних речовин та сполук. Використання цього приладу дає можливість протягом 3 хвилин здійснювати успішний розподіл основних компонентів героїну: діацетилморфіну та моноацетилморфіну, а також папаверину. Важливою відмінністю обладнання є можливість використання його в мобільних комплексах і співробітниками, що мають мінімальний рівень підготовки з мас-спектрометрії.

Сьогодні для попереднього дослідження наркотичних і сильнодіючих речовин вітчизняними та закордонними спеціалістами розроблені спеціальні набори експрес-тестів, що відрізняються за їхнім складом та способами застосування хімічних реагентів. Часто для тестування одного зразка фахівці рекомендують проведення кількох кольорових реакцій, до того ж особливості та послідовність здійснення тестів у різних комплексах не однакова. Більшість реакцій, що рекомендовані експрес-тестами для виявлення наркотичних речовин, є груповими і не мають достатньої вибіркової стосовно індивідуальних хімічних сполук. Тому отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій позитивні результати таких попере-

дніх досліджень треба розглядати як орієнтовні, що не мають достатньої доказової сили і потребують обов'язкового подальшого підтвердження шляхом проведення експертних досліджень із застосуванням сучасних фізико-хімічних методів. Особливо слід підкреслити ту обставину, що в разі виявлення відповідних об'єктів із малою масою, котрі можуть бути повністю використані під час попереднього дослідження з застосуванням експрес-тестів, такі дослідження ні в якому разі самостійно слідчим чи за їх дорученням оперативним співробітникам здійснювати не можна, а виявлені речовини направляють для їх дослідження в межах проведення судової експертизи лише спеціалістами в лабораторних умовах.

Різноманіття завдань з пошуку й фіксації доказів, що стоять перед співробітниками слідчих підрозділів в разі протидії злочинам в сфері наркобізнесу, особливості об'єктів-речовин, які можуть бути визнані речовими доказами, специфічні умови застосування пошукових криміналістичних засобів під час проведення слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, високі вимоги до функціональних можливостей приладів, їх чутливості, надійності, вагових та габаритних й експлуатаційних характеристик зумовлюють потребу й доцільність формування самостійного наукового напрямку в межах розділу науки – «криміналістичної техніки». Його основною метою має бути розробка й створення портативних та безпечних для експлуатації засобів пошуку речовин, предметів та інших об'єктів, виявлення й ідентифікація яких має значення для виявлення, розкриття й досудового розслідування злочинів у сфері наркобізнесу.

Отже, досліджуючи питання використання криміналістичних засобів і методів в протидії незаконному наркобізнесу та пропонуючи шляхи підвищення результативності їх використання, ми вважаємо, що така криміналістична діяльність повинна повністю відповідати правовим основам застосування техніко-криміналістичних засобів у межах кримінальної процесуальної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Федоров Г. В. Криминалистические средства противодействия преступности : монография / Г. В. Федоров. – Минск : Центр охраны труда и пром. безопасности, 2007. – 277 с., с.7.
2. Гора І. В. Криміналістика. Частина 1. Криміналістична техніка : навч. посібник / І. В. Гора, В. А. Колесник. – К. : Алерта, 2005. – 320 с., с. 71, 73.
3. John E. Parmeter. Guide for the Selection of Drug Detectors Law Enforcement Applications / John E. Parmeter, Dale W. Murrrray // NIJ, Guide 601-00. USA, Rockvile. 2000. – 64 p., p. 64.
4. Симонов Е. А. Технические средства обнаружения наркотиков / Е. А. Симонов, В. И. Сорокин // Специальная Техника. – 2003. – № 1. – С. 3–8., с. 5.
5. Федоров Ю. А. Индикация наркотических веществ / Ю. А. Федоров // Специальная Техника. – 2001. – № 5. – 23 с., с. 21.